

ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛ ПРИБУТКУ

1. Економічний зміст і функції прибутку підприємства.
2. Механізм формування прибутку підприємства.
3. Методи планування прибутку від реалізації продукції.
4. Розподіл і використання чистого прибутку підприємства.
5. Сутність і методи обчислення рентабельності.

1. Економічний зміст і функції прибутку підприємства

У здійсненні виробничо-фінансової діяльності підприємства беруть участь різноманітні фактори: трудові, фінансові, матеріальні. Метою кожного суб'єкта господарювання є досягнення якомога ефективнішого використання задіяних у його діяльності ресурсів. Кінцеву грошову оцінку різних сфер діяльності підприємства отримують через систему показників, що характеризують фінансовий результат. Фінансовий результат – це економічний підсумок виробничої діяльності підприємства, виражений у вартісній (грошовій) формі. Кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства – це прибуток (збиток) звітного періоду, обчислений з врахуванням всіх доходів та витрат (окрім податків) підприємства. Цей показник визначається як сальдо за всіма доходами та витратами за різними видами діяльності підприємства. Показники фінансових результатів характеризують абсолютну ефективність господарювання підприємства.

Прибуток – це позитивний кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства, що визначається як різниця між загальною сумою доходів і витрат на виробництво й реалізацію продукції.

Найповніше економічна сутність прибутку підприємства виявляється через виконувані ним функції. Основними функціями прибутку підприємства є такі: оцінювальна, стимулююча, розподільна. Оцінювальна функція прибутку полягає в тому, що отриманий прибуток вимірює успіх діяльності підприємства. Ця функція допомагає підприємствам контролювати ефективність використання ресурсів. Попри те що прибуток є абсолютним показником, його можна використовувати для вимірювання ефективності діяльності підприємства. Тимчасом за інших рівних умов діяльність підприємства можна вважати ефективнішою, якщо його сукупні витрати забезпечують більший прибуток або якщо ця сума прибутку отримана з мінімальними витратами.

Стимулююча функція прибутку полягає в тому, що він є винагородою власникам капіталу, джерелом матеріального заохочення працівників підприємства, фінансовою основою розвитку підприємства. Прибутку належить вагома роль у системі внутрішніх джерел формування фінансових ресурсів підприємства – чим більша сума нерозподіленого прибутку, тим меншою є потреба в залученні коштів із позикових джерел, тим вбачається рівень його самофінансування і фінансової стійкості, що становить основу розвитку підприємства.

Зміст розподільної функції прибутку полягає в тому, що отриманий прибуток є джерелом формування доходів бюджету. За рахунок прибутку формується доходна частина державного та місцевих бюджетів – через систему податків і зборів, що сплачуються підприємствами з прибутку.

2. Механізм формування прибутку підприємства.

У звіті про фінансові результати розкривається інформація про доходи, витрати, прибутки і збитки, інший сукупний дохід та сукупний дохід підприємства за звітний період. Модель формування прибутку (відповідно до форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» охоплює декілька етапів.

1 етап. Визначення валового прибутку від реалізації продукції. Валовий прибуток від реалізації встановлюється як різниця між виручкою від реалізації продукції у відпускних цінах підприємства (без ПДВ, акцизного податку та інших непрямих податків) і затратами, що включаються у виробничу собівартість. До собівартості продукції при визначенні валового прибутку включаються прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці і нарахування, а також непрямі загальновиробничі витрати. Валовий прибуток є показником ефективності роботи виробничих підрозділів підприємства.

2 етап. Визначення прибутку від операційної діяльності. Він установлюється як різниця між валовим прибутком та адміністративними витратами, витратами на збут та іншими операційними витратами. Прибуток від операційної діяльності є показником економічної ефективності основної діяльності підприємства, тобто виробництва та реалізації продукції (товарів, робіт і послуг).

3 етап. Результат (прибуток чи збиток) фінансової діяльності визначається шляхом додавання процентів до отримання, доходів від участі в інших підприємствах, інших операційних доходів та витрат, також від іншої реалізації.

4 етап. Визначення чистого прибутку (збитку) підприємства. Такий прибуток є показником економічної ефективності всієї господарської діяльності підприємства. Чистий прибуток звітного періоду визначається як різниця між прибутком до оподаткування та податку на прибуток підприємств.

Величина чистого прибутку підприємства поряд з іншими показниками фінансового стану дають загальну характеристику його діяльності. Підприємство зацікавлене не тільки отримати якомога більший прибуток, але й ефективно використати ту частину прибутку, що залишається у його розпорядженні. У збільшенні власних коштів за рахунок прибутку і криються успіхи чи невдачі підприємства.

3. Методи планування прибутку від реалізації продукції.

На підприємствах виробничої сфери можуть бути застосовані три методи розрахунку прибутку від реалізації продукції.

1. Метод прямого рахунку. Цей метод базується на вилученні з чистого доходу підприємства всіх його витрат. Прибуток розраховується за окремими видами продукції, що виробляються і реалізуються. Сума прибутку для кожного виду продукції визначається шляхом зменшення чистого доходу підприємства на суму його планових поточних витрат. Обсяг реалізації (Об р.) певного виду продукції розраховується за формулою:

$$\text{Об р.} = \text{Зп} + \text{ОВ} - \text{Зк},$$

де Зп – залишки готової продукції на початок планованого року; ОВ – обсяг виробництва продукції протягом року; Зк – залишки готової продукції на кінець планованого року.

Для точного розрахунку суми планового прибутку потрібні такі вихідні дані: перелік і кількість продукції відповідної номенклатури, що планується до виробництва і реалізації; повна собівартість одиниці продукції; оптова ціна одиниці продукції. Прибуток одиниці продукції (Пр.од.) визначається за формулою:

$$\text{Пр од.} = \text{Цопт} - \text{Сб од},$$

де Цопт – оптова ціна одиниці продукції; Сб од. – повна собівартість одиниці продукції. Суму планового прибутку (Пр пл.) визначають як добуток прибутку одиниці продукції та обсягу реалізації продукції: $\text{Пр пл.} = \text{Об р.} \times \text{Пр од.}$

Перевагою використання такого методу планування прибутку від реалізації продукції є його простота, легкість і точність розрахунку. Проте застосування цього методу на підприємства, які виготовляють широкий асортимент та номенклатуру продукції, є надто трудомістким.

2. За умови виробництва широкого асортименту продукції доцільно застосовувати метод планування прибутку на основі показника витрат на 1 грн продукції. Цей метод застосовується по підприємству загалом. Для розрахунку суми планового прибутку потрібні такі вихідні дані: виробничі витрати; реалізація продукції за попередній період; очікувана зміна реалізації, що прогнозується в наступному періоді. Величина витрат на 1 грн продукції визначається за формулою:

$$V_{1 \text{ ТП}} = V_{\text{в}} / \text{Виручка реалізі.}$$

де $V_{\text{в}}$ – виробничі витрати; Виручка реалізі. – виручка від реалізації продукції. Сума планового прибутку визначається за формулою: $\text{Пр пл.} = V_{1 \text{ ТП}} \times \Delta \text{Вир. реалізі.}$

3. Аналітичний метод дає змогу визначати не тільки загальну суму прибутку, а також і вплив на неї зміни окремих чинників. Розрахунок прибутку за цим методом здійснюється окремо за порівнянною і непорівнянною продукцією в плановому періоді. Порівнянна продукція – це продукція, що вироблялася у попередньому періоді. Непорівнянна – не вироблялася у попередньому періоді.

Розрахунок прибутку за порівнянною продукцією передбачає визначення базового прибутку та базової рентабельності продукції. Порівнянна продукція планового періоду визначається за собівартістю періоду, що передував плановому, виходячи з рівня базової рентабельності продукції. Обчислення прибутку за порівнянною продукцією в плановому періоді здійснюється з урахуванням впливу окремих чинників на зміну прибутку в періоді, що планується.

Прибуток від випуску (реалізації) непорівнянної продукції може бути розрахований методом прямого розрахунку, якщо є відповідні дані. Якщо їх немає, то прибуток розраховується для всієї непорівнянної продукції з використанням показника середньої рентабельності продукції по підприємству.

Ще одним методом планування прибутку є метод визначення точки беззбитковості. Цей метод заснований на принципі поділу витрат на постійні та змінні. Точка беззбитковості досягається за умови, якщо величина доходу (без ПДВ та акцизного податку) дорівнює сумі всіх його витрат, а прибуток дорівнює нулю, тобто:

$$\text{Вир. реал} = \text{Впост} + \text{Взм},$$

де Вир. реал – величина доходу від реалізації в точці беззбитковості; Впост – постійні витрати; Взм – змінні витрати.

Точка беззбитковості є нижньою межею допустимого рівня виробництва та реалізації продукції. Подальше нарощення обсягів реалізації продукції забезпечить підприємству отримання прибутку. У разі планування отримання запланованої величини необхідного прибутку розрахунок планового обсягу реалізації можна здійснити за такою формулою:

$$\text{Вир.реал. пл.} = ((\text{Вир. реал} - \text{В пост} + \text{Пр пл}) \times 100) / \text{Взм}$$

де Пр. пл. – сума очікуваного прибутку.

Для достовірного планування прибутку з використанням методу точки беззбитковості доцільно зробити кількісну оцінку зміни розміру прибутку залежно від зміни обсягу реалізації. Для цього розраховується операційний важіль, який показує, на скільки відсотків змінюється прибуток при зміні обсягу реалізації на 1%.

4. Розподіл і використання чистого прибутку підприємства

Отримання прибутку хоч і є метою функціонування підприємства, але це не самоціль. Отриманий прибуток є матеріальною основою для розвитку підприємства, задоволення соціальних потреб працівників, збагачення власників, поповнення доходів бюджету. Тому ефективність функціонування підприємства визначається не тільки (і не стільки) сумою отриманого прибутку, а й напрямом та пропорціями його розподілу.

Розподіл прибутку – це процес формування напрямів його майбутнього використання відповідно до цілей та завдань розвитку підприємства.

Отриманий підприємством прибуток може бути використаний для задоволення різноманітних потреб. Розподіл прибутку відбувається за трьома напрямом: – на користь держави; – на користь підприємства; – на користь власників.

Умовно процес розподілу прибутку можна поділити на два етапи: на першому етапі відбувається розподіл прибутку між підприємством і державою (зовнішній розподіл), на другому – в межах самого підприємства (внутрішній).

На першому етапі розподілу прибутку учасниками є держава й підприємство. Об'єктом розподілу є прибуток до оподаткування. Пропорція розподілу прибутку між державою і підприємствами має важливе значення для забезпечення державних потреб і потреб підприємств. Визначальну роль на

цьому етапі відіграє податкова політика держави. Встановлюючи ставки податків, держава впливає на інвестиційну спроможність підприємства. Адже чим вищий рівень оподаткування, тим більше коштів централізується в бюджет і менше залишається у розпорядженні підприємства, а отже, знижується інвестиційна спроможність підприємства. І навпаки.

Другий етап – це розподіл і використання прибутку, що залишився в розпорядженні підприємства. На підприємстві розподілу підлягає тільки чистий прибуток.

Чистий прибуток – це частина прибутку підприємства, що залишається в його розпорядженні після сплати податків, зборів, відрахувань та інших обов'язкових платежів до бюджету

5. Сутність і методи обчислення рентабельності

Показники рентабельності є основними характеристиками ефективності господарської діяльності підприємства. Вони розраховуються як відносні показники фінансових результатів, отриманих підприємством за звітний період. Економічний зміст показників рентабельності полягає в прибутковості діяльності підприємства. Рентабельність – відносний показник, що характеризує рівень прибутковості діяльності підприємства і визначається як співвідношення отриманого прибутку та понесених витрат.

Розкрити сутність рентабельності допомагають функції, які вона виконує:

– оціночна. Рентабельність – відносний показник, що характеризує ефективність використання ресурсів підприємства та відображає рівень прибутковості підприємства;

– стимулююча. Показник рентабельності як оціночний показник стимулює підвищувати ефективність праці та використання ресурсів;

– регулююча. За допомогою рентабельності відбувається регулювання темпів відтворення.

Показники рентабельності можна об'єднати в кілька груп: – показники рентабельності активів (капіталу); – показники рентабельності продукції; – показники рентабельності реалізації